

ГЕНЕЗИС ПАРАДИГМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ ЯК МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

GENESIS OF THE PARADIGM OF DEMOCRATIC TRANSIT AS A MECHANISM OF STATE FORMATION OF THE POST-POST-PERIOD PERIOD

У статті автор аналізує сутність дефініцій «генеза», «парадигма» у напрямі розвитку демократичного розвитку. Автор визначає сутність дефініції «генеза демократичного транзиту» у розробленні, адаптації вітчизняних та закордонних наукових розробок, виокремленні тих, що враховуватимуть українську ментальність та інтереси. Автором показано, що перешкодою на шляху реформування та досягнення демократичного розвитку є і слабкість соціальної бази демократичного поступу: високі показники майнового розшарування, бідність, наявність значної частки маргіналізованого населення і головне – темпи створення основної рушійної сили демократії – середнього класу, залишаються надто повільними. Водночас у масовій свідомості та політичній участі українських громадян спостерігаються певні позитивні зрушення. Своїми показниками вони поступово наближаються до характеристик, притаманних населенню країн розвинутої демократії. Крім того, для України є специфічним наявність елементів як «західного», так і «незахідного» політичного процесу у здійсненні демократичної трансформації.

Науковці виділяють три етапи встановлення демократії у зарубіжних країнах, що мають бути враховані під час розвитку демократичного транзиту в Україні. Під час першого підйому (1828–1926 рр.) хвилі відбувається період становлення демократичних інститутів. Запроваджуються вибори як демократичний інститут. Спочатку чоловіки отримують право голосу: скасовується майновий ценз, залишається тільки віковий. У багатьох країнах встановлюються більш демократичні форми правління – конституційні монархії і республіки.

Друга світова війна сприяла появі другої хвилі демократизації (1943–1962 рр.). Цей період характеризується крахом колоніальної системи і появою нових незалежних держав. Сформувалися нові національні уряди з елементами демократичних інститутів у країнах Європи, Латинської Америки, в Японії, Кореї.

Третя хвиля демократизації розпочинається падінням португальської диктатури в середині 1970-х рр. У країнах Азії і Латинської Америки відбувається лібералізація авторитарних режимів та перехід до демократії.

Ключові слова: демократичний транзит, парадигма, генеза, державне управління, механізм державного управління.

In the article the author analyzes the essence of the definitions of “genesis”, “paradigm” in the direction of democratic development. Paradigm The author defines the essence of the definition of the genesis of democratic transit and defines it in the development, adaptation of domestic and foreign scientific developments, the selection of those that will take into account the Ukrainian mentality and interests. The author shows that the weakness of the social base of democratic progress is an obstacle to reforming and achieving democratic development: high rates of property stratification, poverty, a large share of marginalized population and, most importantly, the pace of creation of the main driving force of democracy – the middle class, remain too slow. At the same time, there are some positive changes in the mass consciousness and political participation of Ukrainian citizens. By their indicators, they are gradually approaching the characteristics inherent in the population of developed democracies. In addition, the presence of elements of both “Western” and “non-Western” political processes in the implementation of democratic transformation is specific to Ukraine.

Scholars identify three stages of establishing democracy in foreign countries, which should be taken into account in the development of democratic transit in Ukraine. During the first rise (1828–1926) of the wave there is a period of formation of democratic institutions. Elections are being introduced as a democratic institution. Initially, men get the right to vote: the property qualification is abolished, only the age requirement remains. In many countries, more democratic forms of government are established – constitutional monarchies and republics.

World War II contributed to the emergence of the second wave of democratization (1943–1962). This period is characterized by the collapse of the colonial system and the emergence of new independent states. New national governments with elements of democratic institutions were formed in Europe, Latin America, Japan, and Korea.

The third wave of democratization began with the fall of the Portuguese dictatorship in the mid-1970s. The liberalization of authoritarian regimes and the transition to democracy took place in Asia and Latin America.

Key words: democratic transit, paradigm, genesis, public administration, mechanism of public administration.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-17-12>

Максимова А.Я.

к. наук з держ. упр.,
провідний фахівець кафедри
правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університет митної справи та фінансів

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україні – це молода сучасна держава, що постійно змінюється, намагаючись перейти від авторитарної моделі державного управління до демократичного. Вибір правильного вектору розвитку є одним з актуальних завдань уряду, що потребує наявності досвіду та відповідних науково-методичних розробок, необхідність створення яких не викликає сум-

ніву за умов демократичного транзиту та мінливих зовнішніх та внутрішніх умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі демократичних перетворень присвячено багато наукових робіт таких зарубіжних вчених, як О. Доннел, Р. Даль, Х. Лінц, Д. Растроу, А. Пшеворський, С. Хантінгтон, Ш. Ейзенштадт, Р. Інглхарт, Ф. Шміттер. Закордонні дослідники розкривають аме-

риканський досвід, досвід країн Латинської Америки та Європи. В Україні за цим напрямом працюють Т. Бельська, О. Марчак, К. Небрат, Ю. Панійко, Л. Приймак, О. Радченко. Українські дослідники вивчали світову періодизацію розвитку демократичного транзиту, проте не достатньо уваги приділяють демократизаційним процесам у нашій країні у напрямі розбудови демократичної держави.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наукові розвідки у напрямі розвитку демократичного транзиту узагальнюють зарубіжний досвід, порівнюють Україну з іншими посткомуністичними країнами, проте не вказують конкретного напрямку його впровадження в Україні

Метою статті є визначення сутності дефініції генеза парадигми демократичного державотворення та обґрунтування, що саме вона є механізмом державотворення пострадянського періоду.

Виклад основного матеріалу. Україна молода держава, що намагається досягти європейських стандартів життя, високих показників розвитку економіки, що зумовило появу та здійснення трансформаційних перетворень в усіх сферах, зокрема, пенсійній, охороні здоров'я, освіті, правоохоронній тощо. Отже, всі найважливіші галузі знаходяться під впливом реформ, мета яких – покращення життя населення. Розуміння демократичних процесів, що відбуваються в Україні, активізує потребу вивчення загальнотеоретичних закономірностей та дослідження вивчення парадигми її розвитку.

Термін «парадигма» найчастіше використовується у розумінні «теорія», «концепція», «доктрина», «модель», «уявлення», «система поглядів». Парадигма співвідноситься із концепцією як часткове і ціле, відрізняючись від останньої тим, що парадигма є системою уявлень, характерною для певного етапу розвитку науки, культури, суспільного життя; являє собою приклад або показовий випадок концепції чи теоретичного підходу [2, с. 422].

Згідно з енциклопедією державного управління парадигма – це система основних наукових досягнень (теорій, методів), згідно з якими організовується дослідницька практика у певний період (наприклад відправна парадигма дослідження); висхідна концептуальна схема чи модель у постановці проблеми та її вирішенні [2, с. 422].

У широкому розумінні парадигма державного управління – це система основних наукових досягнень у сфері державного управління, що є продуктом його бачення та осмислення, сукупністю уявлень про його об'єкт,

процеси, явища як образу його бажаного майбутнього стану, набором системоутворюючих ідей і соціальних цінностей, як сценарію можливих подій, обставин і наслідків і як свідчення міри професіоналізму суб'єктів державного управління, продукту розумової праці керівників усіх рівнів управління. З цього погляду парадигма державного управління включає пізнавальний, аналітичний, ціннісний, творчий і організаційно-вольовий компоненти [3, с. 439].

Парадигма демократичного транзиту є системою поглядів на явища, об'єкти і процеси у державному управлінні, що на певному етапі розвитку держави і суспільства підтвердили свою істинність і тому поділяються переважно більшістю фахівців.

Отже, парадигма демократичного транзиту – сукупність філософських, загально-теоретичних, методологічних, світоглядних, наукових, управлінських та інших настанов, які сформувалися історично і прийняті у пострадянських країнах як зразок, норма, стандарт вирішення проблем.

Обґрунтування заходів для розвитку демократичного транзиту в Україні, доцільно дослідити його генезу. Згідно з Оксфордським словником генеза – походження чогось, коли щось розпочалося або починає існувати [5]. Генеза парадигми демократичного транзиту полягає у розробленні, пошуку вітчизняних та закордонних наукових розробок, виокремлення тих, що враховуватимуть українську ментальність та інтереси, оскільки неможливо безпосередньо закордонні надбання впровадити, що зумовлено наявністю власної української історії, культури та ментальністю, що відрізняється від європейської.

Україна, проголосивши державну незалежність, взяла курс на творення демократичної політичної системи. На цей час маємо майже всі необхідні атрибути державності, політичні інститути, саме існування яких свідчить, що в країні відбуваються процеси демократизації. Проте більшість спостерігачів вважає, що Україні ще далеко до встановлення справжнього демократичного режиму, що вона переживає синдром «політичного перевтомлення». У громадян зростає розчарування в ідеалах демократії.

Проблемі демократичного транзиту присвячена значна історіографія, створена зусиллями різних шкіл як західної, так і вітчизняної аналітичної традиції. В політичній науці склалися два основні підходи до інтерпретації умов формування демократичних систем та інститутів. Так, прихильники структурного підходу (а це переважно західні дослідники) виходять із того, що демократичні режими утворюються

під домінуючим впливом макрофакторів – фундаментальних якісних змін в усіх системах життєдіяльності соціуму. Згідно з цим підходом демократія має бути підготовлена відповідним соціально-економічним розвитком суспільства, виконувати функцію оформлення базових процесів, що відбуваються в соціальній сфері. С. Хантінгтон, наприклад, поєднуючи процеси модернізації та демократизації, вважає, що запорукою успіху останньої є довготривалі реформи, що ведуть до підвищення складності, адаптивності політичної системи загалом, секуляризації суспільного життя, раціоналізації структур влади, досягненню національної єдності тощо.

Прихильники процедурного підходу вважають, що головними умовами переходу до демократії є характер правлячих еліт, їх політичні цінності та ідеали, найважливіші тактики і технології володарювання, які використовуються ними. В цьому разі успіх проєкту під назвою «демократія» залежить від ступеня компетентності еліт, їх здатності і можливостей мобілізувати всі (у тому числі й людські) ресурси для досягнення поставленої мети.

Перехід до демократії передбачає наявність відповідних умов у економіці, соціальній та культурно-духовній сферах. Принципове значення має розвиток інфраструктури, ринкових відносин, зрілість громадянського суспільства та інші чинники. Особливість демократичного переходу України полягає у необхідності одночасного вирішення проблем демократизації, створення сучасного ринкового господарства, державно-інституційного та національно-громадянського будівництва.

Однією з успішних умов переходу до демократії є послідовне вирішення завдань відповідних етапів розвитку. Не можна «перескочити» через певну фазу й відразу стати демократичною країною. Відповідно до теоретичних моделей демократичного транзиту Україна вже здебільшого вирішила завдання першого етапу – «лібералізацію», і зараз перебуває на стадії «демократизації». Звичайно цей процес буде достатньо тривалим, оскільки завдання демократизації потребує корінних реорганізацій у всіх сферах суспільних відносин: від економіки – до освіти й культури. Серйозним гальмом на цьому шляху є відсутність національної єдності, а також продуманої державної стратегії демократичного реформування.

Громадянське суспільство в Україні перебуває на початковому етапі свого становлення. Йому притаманні слабкість та нерозвиненість структур, відсутність сталих традицій громадянської співпраці й солідарності. Приватні інтереси слабо артикульовані, а групові –

переважно мають корпоративно-егоїстичний характер, що є фактором стримування у процесі налагоджування горизонтальних зв'язків у суспільстві.

Політичні партії, попри підвищення їх ролі у суспільно-політичному житті країни, не є надійними каналами політичної участі громадян, оскільки зазвичай вони є виразниками інтересів потужних фінансово або політико-економічних груп, впливових політичних лідерів, а не соціальних верств. Звідси дефіцит довіри до політико-владних інститутів з боку населення, викривлення структури участі.

Перешкодою на шляху реформування є і слабкість соціальної бази демократичного поступу: високі показники майнового розшарування, бідність, наявність значної частки маргіналізованого населення і головне – темпи створення основної рушійної сили демократії – середнього класу, залишаються надто повільними. Водночас у масовій свідомості та політичній участі українських громадян спостерігаються певні позитивні зрушення. Своїми показниками вони поступово наближаються до характеристик, притаманних населенню країн розвинутої демократії. Крім того, для України є специфічним наявність елементів як «західного», так і «незахідного» політичного процесу у здійсненні демократичної трансформації.

У світовій практиці виділяють три етапи розвитку демократичного транзиту. Під час першого підйому (1828–1926 рр.) хвилі відбувається період становлення демократичних інститутів. Запроваджуються вибори як демократичний інститут. Спочатку чоловіки отримують право голосу: скасовується майновий ценз, залишається тільки віковий. У багатьох країнах встановлюються більш демократичні форми правління – конституційні монархії і республіки. Припиняють своє існування Російська, Австро-Угорська, Німецька імперії. Значну роль у процесі демократизації відіграли політичні партії, що в більшості країн виникають у XIX ст. Ірландія, Ісландія, Швейцарія отримують незалежність. Тобто це початковий період становлення елементарних державних демократичних інститутів в індустріальних країнах. Крах соціалістичної системи – останній етап деколонізації.

Перший спад демократичної хвилі відбувається в 1922–1942 рр. Це період встановлення фашистських, комуністичних режимів. В Італії приходить до влади Муссоліні, в Німеччині – Гітлер (після чого припинила існування Веймарська республіка). Воєнні перевороти та скасування демократичних режимів відбулися в Польщі, країнах Прибалтики.

Фашистські режими встановлюються в Австрії, Чехії, Греції, Португалії, Іспанії. Це період анти-демократичних рухів і встановлення тоталітарних режимів, що відбуваються на фоні економічної та політичної кризи в державах.

Друга світова війна сприяла появі другої хвилі демократизації (1943–1962 рр.). Цей період характеризується крахом колоніальної системи і появою нових незалежних держав. Сформувалися нові національні уряди з елементами демократичних інститутів в країнах Європи, Латинської Америки, в Японії, Кореї. Слід зазначити, що в окремих новоутворених країнах були встановлені воєнні диктатури; на Філіппінах, в Індії демократичні режими проіснували недовго. Отже, друга хвиля демократизації характеризувалася передусім звільненням країн від колоніальної залежності і появою на карті світу нових незалежних держав з власною системою управління. Другий спад (1958–1975 рр.) характеризується встановленням у цілій низці країн авторитарних режимів. Зміни відбулися перш за все в країнах Латинської Америки. Антидемократичні процеси відбуваються в азіатських країнах: Пакистані, Кореї, Індонезії, Філіппінах, Туреччині та інших. Останній період деколонізації призвів до встановлення в африканських країнах авторитарних режимів.

Третя хвиля демократизації розпочинається падінням португальської диктатури в середині 1970-х рр. У країнах Азії і Латинської Америки відбувається лібералізація авторитарних режимів та перехід до демократії. У кінці 80-х рр. ХХ ст. демократична хвиля охопила країни «соціалістичного табору». На зміну однопартійності приходять багатопартійність, відбуваються альтернативні вибори (за участю кількох кандидатів). На політичній карті з'явилося багато нових

демократичних держав. За характером демократичних перетворень [1, с. 80–81].

Отже, створюючи в Україні умови для розвитку демократичного транзиту, потрібно врахувати українську ментальність, культуру та цінності.

Висновки. Отже, генеза парадигми демократичного транзиту полягає у розробленні, пошуку вітчизняних та закордонних наукових розробок, виокремленні тих, що враховуватимуть українську ментальність та інтереси, оскільки неможливо впровадити закордонні надбання, що зумовлено наявністю власної української історії, культури та ментальністю, що відрізняється від європейської. Парадигма демократичного транзиту є механізмом сучасного державотворення пострадянських країн. Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення особливостей парадигми демократичного транзиту в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бельська Т.В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 78–83.
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с.
3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2. : 692 с.
4. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века: Пер. с англ. Москва : Росс. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2003. 368 с.
5. The Oxford English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD/genesis> (дата звернення: 1.06.2020)